

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 7/2020

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Маленко О. О., д-р філол. наук, проф. (Харків) (головний редактор)
- Голобородько К. Ю., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Єрмоленко С. Я., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Лисиченко Л. А., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Кравець Л. В., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Новиков А. О., д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- Юр'єва К. А., д-р. пед. наук, проф. (Харків)
- Богданова І. Є., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Борисов В. А., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Нестеренко Н. П., канд. пед. наук, доц. (Харків)
- Руденко С. М., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Умрихіна Л. В., канд. філол. наук, доц. (Харків) (заступник головного редактора)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Нелюба А. М., д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- Степаненко М. І., д-р філол. наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Ухвалила вчена рада українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 4 від 26 жовтня 2020 року)

У 41 Український світ у наукових парадигмах: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків : ХІФТ, 2020. — Вип. 7. — 211, [1] с.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

10. Нелюба А. М. Теорія і практика ділової мови. Харків, Акта, 1997.
11. Нелюба А. М. Професійна мова юриста. Харків: Прапор. 2002.
12. Пентиліук М. І. Культура мови і стилістика. К.: Вежа. 1999. 240 с.
13. Петрова Озель Л. П. Традиції інтелектуалізму в українському художньому мовленні (на матеріалі праць О. Г. Муромцевої). *Український світ у наукових парадигмах. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. Харків: ХІФТ, 2014. Вип. 1. С. 108–114.
14. Пономарів О. Стилістика сучасної української мови. Тернопіль: Навчальна книга: Богдан. 2000. 248 с.
15. Чабаненко В. Стилістика лексичних засобів української мови. Запоріжжя, 2002. 351 с.
16. Шевченко Л. І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови. К., 2001. 478 с.

УДК 811.161.2'42

Олена Фурат

аспірантка; наук. кер.: д. філол. наук, проф. О. О. Маленко
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ЧОРНОБИЛЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ДОКУМЕНТАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ПОСТАНОВКА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПРОБЛЕМИ

Чорнобильська катастрофа істотно вплинула на формування суспільної свідомості — української і світової. Цьому сприяли не тільки факти апокаліптичної дійсності, а й численні тексти, насамперед документальні (література non-fiction), де було представлено фактичний матеріал в емоціях та оцінках очевидців, журналістів, письменників. Внаслідок цього в колективній свідомості кожної з націй сформувався свій концепт «Чорнобиль».

Ключові слова: Чорнобиль, суспільна свідомість, концепт, література non-fiction.

Olena Furat

CONCEPTUALIZATION OF THE CHORNOBYL IMAGE IN UKRAINIAN DOCUMENTARY LITERATURE: STATEMENT OF THE LINGUISTIC PROBLEM

The Chernobyl catastrophe significantly affected the formation of both Ukrainian and global public consciousness. This was facilitated not only by the facts of apocalyptic reality, but also by numerous texts, primarily documentary (non-fiction literature), which presented factual material in the emotions and assessments of eyewitnesses, journalists and writers. As a result, in the collective consciousness of each nation its own concept of "Chernobyl" has been formed.

Key words: Chernobyl, public consciousness, concept, non-fiction literature.

Трагедія Чорнобиля після руйнівного вибуху реактора 1986 року стала однією з ключових проблем суспільного обговорення у світі, темою світової публіцистики і художньої літератури. За дуже короткий час відбулася доволі різка зміна усвідомлення людиною себе у всесвіті. Ця трагедія активізувала потужну рефлексію, предметом якої стала незахищеність людини перед атомом і загалом потенціал і спроможність людського ресурсу керувати атомною енергією. Мова літератури non-fiction (документалістики) про чорнобильські події насичена апокаліптичними метафорами, заснованими на почуттях і пережитих емоціях очевидців катастрофи, що показово відбиває моральні й соціально-екологічні умови, які склалися в Україні після цієї події.

До техногенної катастрофи основним значенням апелятиву *чорнобиль* було таке: «багаторічна трав'яниста рослина з чорно-бурим стеблом, різновид полину» (СУМ, 11, с. 356). Топонім *Чорнобиль* — це номінація АЕС, що розташована біля міста Прип'ять у Київській області (діяла з 1977 по 2000 роки). До 1986 року це слово не було активним у колективній мовній свідомості, але з моменту техногенної катастрофи назва однойменної АЕС — Чорнобиль стала однією з найчастіше вживаних і найбільш продуктивних одиниць із погляду сенсотворення в текстах чорнобильської художньої й документальної (non-fiction) літератури. Саме на етапі «після катастрофи» відбувся динамічний перехід слова Чорнобиль від конкретного значення (апелятивного й онімного) до його концептуального осмислення, а в колективній свідомості (українській і світовій) почалося формування концепту «Чорнобиль» — надто згущеного у своїх смислах і конотаціях. Тобто номінація *Чорнобиль* розширила свій асоціативно-семантичний ареал, стала концептуальним мовно-часовим знаком. Одним із джерел інформації, що формує смисли концепту «Чорнобиль» в суспільній свідомості, стали тексти документальної літератури, зокрема мемуари очевидців катастрофи та журналістська й літературна публіцистика, автори якої ставили й ставлять за мету сформувати образ Чорнобиля як страшної загрози людству, як перестороги й нагадуванню про

Разом з номінацією *Чорнобиль* негативної аксіології набули такі поняття як *атом*, *радіація*, *реактор* і словосполучення *четвертий реактор* та ін. Саме через різноманітні культурні форми ядерні проблеми потрапляють у суспільну свідомість, часто поєднуючи вигадані та реальні елементи, підкріплені психометричними дослідженнями ядерного ризику, які свідчать про те, що вигадка й реальність часто змішуються в культурній свідомості. Чорнобиль засвідчив руйнування не лише кордонів, а й мови, оскільки неможливо старими словами говорити про цілком інакшу реальність, що виникла після атомного апокаліпсису: «Радіація зруйнувала наше сприйняття світу, оскільки її неможливо побачити, відчутти на дотик чи смак» [Гундорова]. З Чорнобилем видозмінюється не лише сприйняття світу, але й поняття, за допомогою яких ми зазвичай сприймаємо світ.

Таким чином, Чорнобиль зазнав концептуалізації як об'єкт, що змінив ставлення людей до атомної енергії загалом і став символом конфлікту Людини з Природою. Отже, вважаємо важливим подальше лінгвістичне вивчення концепту Чорнобиль та його впливу на суспільну і культурну свідомість, на літературу, і культуру загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоцинець І.Л. Мовний образ Чорнобиля в поезії Бориса Олійника. *Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Харків, 2012. Вип. 34. С. 167–171.

2. Григоренко І. В. Концепти вини та винного у Чорнобильській катастрофі в українському мистецькому наративі пізньорадянського періоду (на матеріалі поем І. Драча та Б. Олійника). *Гуманітарний корпус: збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії*. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020. Вип. 33 (том 3). С. 34–37.
3. Гундорова Т. І. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн / Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту, Ін-т критики. Київ: Критика, 2005. С. 25.
4. СУМ: Словник української мови: в 11 т. / Редкол.: Білодід І. К. та ін. К.: Наук. думка, 1970–1980. Т. XI.
5. Black, M. More about metaphor. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought*, 1993 (2nd ed., p. 24). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
6. Lakoff, G. The contemporary theory of metaphor. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (2nd ed., p. 51). Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1993.

УДК 2:811.161.2'38

Тетяна Чернецова

магістрантка; наук. кер.: к. філол. н., доц. С. О. Марцин
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕОЗНАЧЕНО-ОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»

Стилістичні можливості неозначено-особових речень базуються на здатності їхнього суб'єкта бути прихованим, комунікативно не визначеним для мовця й слухача. Тому до подібних структур удаються, коли необхідно звернути увагу адресата на лексичне вираження дієслівного головного члена. Формальна відсутність суб'єкта і його семантична нечіткість уможливають уживання таких речень у різних комунікативних ситуаціях: коли виконавець відомий чи невідомий, множинний чи одиничний.

Метою дослідження є виявлення стилістичного потенціалу неозначено-особових речень у романі Володимира Лиса «Століття Якова».

Виразальний потенціал актуалізованих у романі Володимира Лиса неозначено-особових речень корелює з конкретними комунікативними (жанровими, сюжетно-тематичними, індивідуальними художньо-естетичними, стилістичними) потребами автора. Такі синтаксичні структури допомагають розставляти смислові акценти, формувати ритм, стильовий колорит та емотивно-рефлексивне тло тексту.

Зазвичай неозначено-особові моделі використовуються в розповідних фрагментах, де передають інформацію про якісь факти, події, явища. В авторських відступах, спрямованих на поглиблення інформації про персонажа, подібні структури змінюють ритмічно-інтонаційні характеристики тексту. Іноді така неозначеність пронизує великі епізоди й слугує композиційним каркасом, синтаксичним засобом зв'язності елементів тексту, як-от: *Посиділи, погомоніли. По маленькій чарочці*

Олена Джура ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МІФОЛОГЕМ ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОДИНИЦЬ (НА МОВНОМУ МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ТИСЯЧОЛІТНІЙ МИКОЛАЙ» П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО)	162
Наталя Ісакова ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ ІМЕННИКИ ЯК ВИЯВ МОВОСТИЛЮ (НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ) П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО	166
Ольга Коваль МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В 11 КЛАСІ	168
Ольга Колосова СХІД І ЗАХІД З'ЄДНАЛА ПОЕЗІЯ: ЛІНГВОХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ВІЙНИ	170
Олена Кукіна МОВНИЙ ОБРАЗ ЖІНКИ В ГАЗЕТНОМУ ДИСКУРСІ ЧУГУЇВСЬКИХ ЗМІ	173
Аліна Меделяєва ХУДОЖНЬО-СМИСЛОВИЙ КОД «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА» В СТРУКТУРІ КОНЦЕПТУ «КИЇВСЬКА РУСЬ» (НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ) П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО	177
Тетяна Ніфантьєва ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНОЇ ГРАМОТНОСТІ В УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ В 5 КЛАСІ	180
Марина Скидан ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ ПРИРОДНОГО ЧАСУ В МОВІ ПРОЗИ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО	182
Ярослав Скидан МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ <i>СЛОВО</i> В ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ	184
Вікторія Соприкіна УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В ПСЕВДОНІМІКОНІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ	186
Олена Титаренко ЕМОТИВНО-ЕКСПРЕСИВНИЙ МОДУС ТЕКСТІВ ОКСАНИ ЗАБУЖКО: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ РІВЕНЬ ТЕКСТОВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ	188
Вікторія Усатенко ЛОГІКО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ ТЕКСТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ	190
Олена Фурат КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗУ ЧОРНОБИЛЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ДОКУМЕНТАЛЬНІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ПОСТАНОВКА ЛІНГВІСТИЧНОЇ ПРОБЛЕМИ	193
Тетяна Чернецова СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НЕОЗНАЧЕНО-ОСОБОВИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»	195
Анна Штефан ДІАЛЕКТИЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ»	197
Юлія Шевченко АКТУАЛІЗАЦІЯ МІФІЧНИХ І КАЗКОВИХ МОТИВІВ У ПОВІСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «КАЗКА ПРО КАЛИНОВУ СОПІЛКУ»	199